

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆ 20 ՕԳՈՍՏՈՍ 1866

ԹԻՒ 786

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԶՄԻՌՆԵՒԱՅ 20 ՕԳՈՍՏՈՍ

Լուրջագործութիւնը գրաւող արդի դիւա-
ւոր խնդիրներէն ամենէն մեծը կրնայ համարուիլ՝
Բրուսիոյ և Վազգիոյ տէրութեանց մէջ սահմանա-
դիւանդ կարգադրութեան խնդիրը, որ եւրոպական
հաւասարակշռութեան կէտը կը շարժուի, և որուն
վերայ լրագրութիւնները զանազան մեկնութիւններ
տալու կը դադարեն:

Մինչդեռ Վազգիոյ տէրութեան նա-
խաշարի գաղափարները կը ստորագրուէր, ամե-
նուն ուղարկութիւնը Բրուսիոյ դարձած էր դիտելու
համար թէ որոնք պիտի ըլլան արդեօք այն հիմնա-
ւոր կէտերը որոնց վրայ պիտի հաստատուէր հաշ-
տակութիւնը, որուն գործադիրքն էին Բրուսիոյ կող-
մանէ Վ. Ս. Երեմի, Լաւրիոյ կողմանէ Վ. Վրէ-
նէր, և Իտալիոյ կողմանէ Մենապրէա գործադիրը:
Սոյն երեւելի պաշտօնակալաց որոշումները չյայտա-
դէցան արդիւնաւոր ըլլալու, և վերջապէս խաղա-
ղութեան գաղափարներն ևս ստորագրուեցաւ:

Հետեւաբար հասարակաց հետաքրքիր ուղարկութիւնը
սկսաւ դառնալ Բրուսիոյ դէպքի մասին գետնին ե-
ղբքը, ուրտեղ կը յուշուի երկրի փոխարինութեան
ձանր խնդիրը, որուն Լուրջական լրագրութեանց
նայելով գծուար կերպարանք ունենալուն պատճառ
կրնան համարուիլ հետեւեալ պարագայներն. «Եւրո-
պայի ըրած կորուսանքը մեծ ըլլալով՝ դանդաղ
թիւններով համար ձեռքէն եկածը բնականապէս
պիտի ձգէ ինչպէս Լուրջական փոխարինութեան
ասպարէզն մէջ փայլ մի շտապանալուն՝ ինքզինքը
նշանաւոր ընելու առիթը կփնտրէ: Եւրոպայի Բրու-
սիոյ իւր յաղթութեան փառքէն հրապարակած Բա-
մանիայի մնացեալ մասը կուզէ ձեռք ձգել: Զոր-
քորդ իրաց այս պարագայներուն մէջ Վազգիոյ չի
կրնար գոհ ըլլալ տեսնելով 1815ի գաղափարները
ոչնչանալու, այն ալ ոչ իւր ձեռքով և ոչ յօգուտ
իւր՝ Լուրջական շարժարկացոյց տախտակը փոփոխու-
թիւն կը կրէ առանց որեւիցէ փոփոխութիւն մի գոր-
ծադրուելու Վազգիոյ համար:

ԻՆՉԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Խորհրդավորութիւնը ի վերայ բոլորայի (1)

Քաղաքակրթութիւն ժամանակակից մինչ քայլ ոտին ի
դանազան մասուն հրաշալի փոխակալ, ասի և դէմ
եղեալ է հնարից անագործին և աշխարհակործան կոր-
ուց աստին, որպէսզի տեսնուի կենցաղէն արտաքին
զանազան և փրկուցէ զանհամար որեւորս ի հնձոց, երա-
նի թէ յաջողութեամբ մատարն Ստոնոյ:

Ձի որպէս այլ զհետ լինին մակարդութեան և փորձոյ,
չափ խոտան և զփանաքի մերս դիտողութիւն գտաւ ի
նմանէ, յորժամ բազմօր մտեալ ի զննին՝ և ոչ միօրի-
նակ գտեալ զձե և զնորոգործութիւն հարուածելոց, որ-
չափ ըստ խառնուածոց տարերայ՝ տարբեր կիրք և տե-
սարան նոյնն, նոյնպէս և զնորոգործութիւն աստին:

Այս աստ ասի յամի Տեառն 1820 երեւեալ ի Հընդ-
կատան այսր, ուստի և հասեալ ի տեղիս տեղիս՝ ներ-
գործեալ զմահաւորութիւն թոյն, այդ բազմօր ի ներհոն
մէջաց ջանացեալ գտանել զպատճառն մանաւանդ և
յորակս ասպարէնիզ զեղոց, սակայն ցայն վայր յաջող-
ու և ոչ մին: Ձի իւրաքանչիւր մինչ տեղական փոր-
ով զհետ գնացեալ, և ըստ կլիմային ոչ հաւասար կամ
միակերպ գտեալ զձե և զտեսակ և զներգործութիւն
աստին, նոյնպէս և զգործութիւն հարեալ զեղորէից:

(4) Այս յօդուածը կալկաթայեցի յուղարկեցաւ մեզ
Յի հրատարակութիւնը:

Ինչպէս քաղաքայտ կրտսնուի, այս և այսպիսի
պարագայներն կրնան լիովին դժուարակնճիւն ընել
երկրի փոխարինութեան խնդիրը. վասնորոյ եթէ
կուզեն պատերազմող տէրութիւններն ու միջամու-
թեան մեծ գործը յանձն առնող Վազգիոյ իրենց
առաջիկայ գործը հաստատուն ու տեսական ընել
այսինքն է խաղաղութեան հիմունքը ապահովել, կը
պարտաւորին կերպիւ իւրք այս ամեն պարագայներն
շօշափել և դո՛հ ընել զանոնք որչափ կարելի է:

Խաղաղութեան հիմունքը հաստատուն գրուելուն
հղանակին վրայ Օրինիոն Վասիլիոսը լրագրոյն
կարծիքները յայտնելէ ետեւ, արժան կը համարիմք
միանգամայն յիշեալ չորս տէրութեանց անձնաւոր-
ութիւնը, որչափ կարելի է, գոհացնելու կերպին
վրայօք նոյն լրագրին հետեւեալ դիտողութիւններն
ալ մեր ընթերցողաց ուղարկութեան առջեւ դնել:

Լաւրիոյ բազմօր փոխուած է, կըսէ յիշեալ լրա-
գիրը, անկախ խաղաղութեան մէջ գործ չունի այսուհետեւ.
սակայն ասիկա կորուստ մը չէ իրեն համար, ու-
րովհետեւ կորուստցածը անպիտան ազդեցութիւն մը
և անօգուտ գաւառ մի է. ընդհակառակն դիտող-
անք բացայայտ կրնայ ցուցնել Լաւրիոյ թէ ի-
տաւիտ զէմ երբեք թագուն խորհուրդ մի չունի. և
այս պարզ ընթացքը կրնայ ապագային մէջ իրեն
համար այնպիսի գաղափարութիւն մի յառաջ բերել,
որ թիւրթիւն շատ աւելի օգտակար ըլլայ:

Խաղաղ վճիռի տիրելու գոյց է և թիւրթիւն ձեռք ձգե-
լով իւր բաղձանքին հասած կը համարուի. Լաւրիոյ
վերջաւ անկախ կատարեալ լրագրող զուտութեամբ
մի փորձը ցոյց տալու, սակայն իւր հայրենասիրու-
թիւնն ու քաջասիրտութիւնը հրապարակ հանելու
յաջողեցաւ: Լաւրիոյ հետեւ իւր քաղաքակրթութե-
ան վրայ պիտի արթնայ առաւելապէս տէրութեան
եւ ինքնից վիճակին կարգադրութեան զբաղելու և
երկրին շահաբերութիւնը բարգաւաճելու:

Բրուսիոյ գաղով, սոյնորուան օրս անկախ խիստ
փառաւոր գրից մէջ կը գտնուի. դիքք մը որ կրնայ
իւր վտանգները ու իւր վերադարձն ալ տեսնալու
Լաւրիոյ Բրուսիոյ կատարութիւնը ինքզինքը թողու-
հրապարակել իւր յաջողութիւնն, եթէ իւր ներքին

քաղաքակրթութեան մէջ ազատականութեան ոգւոյն
և իւր օրինաւոր պահանջմանց զգուշութիւն չընէ,
հաւանական է որ պատերազմին աւարտումը դիւրու-
թեամբ փոխուի դժուարութեանց, Լաւրիոյ անկա-
շարաւային Գերմանիան միանգամայն ձեռք անցու-
նելու կամքը ունենայ, ինքնին դժուարութիւնները
պիտի աւելցնէ: Մինչև անգամ թէպէտեւ կը ըլլէ
զայն, սակայն պիտի չլինայ մարտիկ: Որովհետեւ
տեղւոյն ոգին և ուրիշ սովորութիւնները և Բրու-
սիոյ խիստ կատարութիւնը աւելի յարմար են
արթնցնելու Գերմանական ոգւոյն ձկառնները:

Իսկ Վազգիոյ, որ յօգուտ խաղաղութեան յանձն
տաւ կատարել միջնորդութեան դերը, միտք չունի
այժմ իւր իրաւանց արժեքը գործադրել տալու.
բայց ետքը գոյց է հարկ ըլլայ ընել ի կատարեալ
ապահովութիւն Լուրջական խաղաղութեան: Ի
վերայ այս ամենայնի հաւասարակշռութեան և սահ-
մանադիւան կարգադրութեան այս խնդիրները պէտք
չէ բաժանել Լաւրիոյ տէրութիւնները, կամ
արդիւնը զանոնք ի միութեան:

Հաշտութեան գաղափարներն Բրուսիոյ ու
Վերլինի մէջ, կըսէ Լաւրիոյ լրագիրը, կարելի է այս
շաբաթ լինան և ստորագրուին:

Լաւրիոյ յայտնի է որ Բրուսիոյ մէջ պատրաս-
տուածը Բրուսիոյ և Լաւրիոյ մէջ հաստատուելու
գաղափարներն է, որուն վրայ նաև Խաղաղ իւր
ստորագրութիւնը պիտի աւելցնէ: Իսկ այն գաղա-
փարները որ Վերլինի մէջ կը պատրաստուին ինք-
նից իրենց անհատական զգուշութեամբ:

Բրուսիոյ վեհաժողովը թողաւ որին կենաց դէմ ե-
ղած փորձը մի լուրը կուտայ ինչ-ձե լրագիրը հե-
տեւեալ կերպիւ:

«Եւրոպայի շաբաթ Բրուսիոյն կը ըլլից երթող չո-
գեկառքի կարաւանը, որուն առջեւ փոքր ինչ հե-
ռաւորութեամբ կը ըլլար թագաւորը հանգեւած պաշ-
տօնէից անող շողեկաւորը, երկաթուղիին վրայ,
ինչպէս կը կարծուի շարժման ողովը դուրս առնող
նեղու հանգիստի վրայ գիծէն դուրս ելաւ և չորս ան-
ձանց մահ պատճառեալ զաւա տասնեւերեք անձինք
ալ վերադարձուցան:

յուստահատեալ զոգջի վատակեալ և զարհուրած ը-
կութեան, արդի վտան մտայեալ և աստին անգարման:

Ի 1822 ամի տեղի առեալ ի Պարս յարապայտիտն
Թէ հրտն, զանհարկն ցուցեալ զհարաւած, ըստ բա-
նիւրուն հեղինակի ուսման՝ չի միանման արկածն. Լու-
րիոյ, որ միով լուծմամբ որովայնին թարց փոխելու մա-
հաւայր, Լուրիոյ և Լաւրիոյ միմեկին անհնչաւայր.
Լուրիոյ երկրորդութեամբ իսկ մեռանէր, որիչ և ժամանակ
սոցին, զի որոց երկրորդութեամբ մի մի և զիւրի, տայր յայս
վերամորթութեամբ՝ որպէս բազմաց եղեալ փրկութիւն.
զէմ՝ զնէր սոցա իւրն անանկուց և այն սակաւուց ամանց:

Այսպէս և զտեսակին ոչ միակերպ, զի ոմանց աչք
նստեալ զոգջի անհրեւութեանց ի բնի. ոմանց ան-
զրադարձն անփոփոխ ի զրից կայր անփոխ. ոմանց
չըլծուք և եղնգունգ միայն սեւացեալ. այլ բազմաց
մարմինն ողջոյն: Զաւելու ասեւ և զայս, թէ գտան
մահացեալ առանց յայտնի չանցաւ՝ միայն լեզուակապ
յորոց բերանոց արտադրէին լրձուրք. և այս թուելի
կիրք յերկրիւն և եթ:

Զամի 1826 ի ժամանակի հնձոց բուսեալ աստին
Ստապահան քաղաքն Պարսից, միտաւեցան յուկտ գոր-
ծաւորք որք յանդս արեւու աշխատէին, և որք զհետ
լինէին միջնորդութեամբ իման սեխ, մեղրապարս, վարունգ և
այլն: Տեսարան արտաքինոյն ոչ համակերպ՝ որպէս և
ներգործութիւն աստին տարբեր յոյժ:

Հնգիստան՝ ուր ամիջնապէս երկուստանն ամառը
հեղու զքոյնն, աճի մանաւանդ յերկուս եղանակն տար-

ւոյն. ի գարնան և յաշնան ժամանակի (վերջինս աւելի
խոտութեամբ), զի որպէս ներգործութիւնն ոչ միակերպ
այնպէս և փորձ հնարինք բազմօրինակ. զի որ միայն
զեղ օգտակար՝ թերեւս միտաւեցան միտոյն:

Ի Բուսիոյ, տար, երբեմն փորձեցաւ ջուր ցուրտ,
թէ՛ արուցանելով և թէ՛ վտակի անձն ի ստան փա-
կելով, այս հնար նոր տղատեաց զապուրմ ի վտանգէն
մահու. ուրեք ուրեք ի կիր արկաւ քամեալ մահոն յո-
գուտ բազմաց: Ի 1847 ամի մինչ ողջութեամբ աստին
ի Հայաստան՝ պատմի, յիշեալ քաղաքի ի գործ
վարեալ և զայն փորձ իրել նիւթ փրկարար. տային,
ասէ, մահոն և նստուցանէին զպատակներն (անգրաւարձ
նախնոյ) ի ջուր ջերմ և ուժգին քրտամբ աղատէին
զբազումս: Զաւելու ասեւ թէ բազմաց ևս օգտակար
եղեալ զարա պղպեղն կարմիր (փոսնիկի բիրտ) ընդ փո-
շով գիտորի. զոր ուսմիկ բատ քմաց վարէին ի գործ:
Այս ոմն այսպէս և ոմն այնպէս ըստ ունակութեան յո-
ճախեցին զփորձս. բայց ոչ ոմեք յաջողեալ զհաւատ-
տին. և ինքն աստ կայեալ մնացեալ իրել միանձնան
բոնաւոր քանդիչ, աւելիչ և տալականիչ աշխարհի:

Ամբ յառաջ Գերմանացի ոմն Հանի Բարգըլ տնտն
հաշտութեամբ արտ զըր աշխարհ. որպէս թէ գտեալ էր զա-
ռիթ ծաղման աստին և զգեղնաւոր վերանորոգիչ.
հաւատարմացոյց զբազումս, ընդ որ և զկատարութե-
թիւն քաղաքիս. զի եթէ տայցիր ինքեան 100 հազար
աւաթիս պարգև, ունէր ի հաշտ արկան էլ զղեւտն.
սա ասել ի պատուաւ իմն հեղինակիս Վազգի արեւան

